

PRÍSPEVOK K DEJINÁM SLOVENSKEHO NEZÁVISLÉHO SOCIÁLNO – FILOZOFICKÉHO MYSLENIA

JOLANA KUSÁ – RAISA KOPSOVÁ – FRANTIŠEK FUNDÁREK: Život v slove a život slovom (Zjavné a skryté súvislosti slovenského samizdatu). Bratislava, Nadácia Milana Šimečku 1995, 127 s.

Napriek skutočnosti, že od novembra 1989 uplynulo už viac ako päť rokov, počet prác venovaných analýze myslenia na Slovensku pred novembrom je paradoxne viac ako skromný. Absencia kompetentných analýz je však do istej miery symptomatická pre našu dramaticky sa vyvíjajúcu prítomnosť. V reálnom čase, ktorý rámcuje naše bytie, prevažuje záujem o aktuálne a elementárne veci života.

Rekapitulácia a revokácia našich nedávnych dejín neposkytuje nijaký eufemistický, príjemný obraz spoločnosti aktívne vzdorujúcej totalitarizmu. V priebehu času korigovaná autoreflexia a spomienkový optimizmus sú totiž často v kontradikcii s reálnym obrazom hoc aj nedávnej minulosti.

O to viac treba privítať prácu výskumného tímu J. Kusej, ktorý svojou publikáciou chce odkryť „zjavné a skryté súvislosti slovenského samizdatu“, a to cielene v oblasti sociálno – filozofického myslenia na Slovensku v normalizačnom období. V tiráži recenzovanej práce je uvedené, že vznikla v spolupráci s Filozofickým ústavom SAV. Pre úplnosť treba však dodať, že publikácia vznikla ako výstup grantovej úlohy *Archív Milana Šimečku* riešenej na FiU SAV v rokoch 1992 – 1995.

Nie príliš rozsiahla publikácia má okrem informačnej aj nezanedbateľnú funkciu historicko-poznávaciu a kriticko-analytickú. V nich podľa nášho názoru spočíva jej vedecké výpovedné meritum.

Publikácia sa vnútorne skladá z predslavu, štyroch analytických častí (štúdií) a rozsiahlej bibliografickej prílohy. Tri štúdie sa zaoberajú analýzou či rozborom nezávislého filozofického myslenia protagonistov slovenského disentu normalizačného obdobia, ktorých ideové východiská boli občianske (M. Kusý, M. Šimečka) i náboženské (I. Hanus).

Autorka prvej štúdie (ktorá má dve časti) J. Kusá tu oprávnenne argumentuje v prospech názoru, že na Slovensku v časoch normalizácie skutočne vzniklo „významné a pozoruhodné duchovné a spoločenské prúdenie“, a ďalej akcentuje, „že z oblasti sociálno-filozofického myslenia na Slovensku v spomínanom období môžeme zaznamenať... desiatky titulov štúdií, esejí a niekoľko kníh“ (s. 9). J. Kusá sa tu venuje aj terminologickým problémom spätým s definovaním nezávislej tvorby, ktorá sa nazývala i nazýva rôzne (ineditná, samizdatová, disidentská a pod.) a skúma tiež samotný pojem disidentstva. Upozorňuje, že pri vymedzení disidentstva treba zdôrazniť moment, že ide o istým spôsobom (a to je podstatné) zverejnené protirežimistické myslenie.

Autorka štúdie však nezostáva len pri statických momentoch fenoménu disidentstva a všima si tiež jeho dynamiku, recipuje procesuálny charakter vzniku a podmienok vývinu fenoménu nezávislého sociálno-filozofického myslenia. Jej kritická analýza sa dotýka aj istej torpídnej inertnosti vlastnej profesijnej komunity voči tým exkolegom, ktorí v skúmanom období prešli do opozície voči režimu. J. Kusá sa zaoberá aj vnútornou diferenciaciou samizdatovej

tvorby u nás a dospieva k rezultátu, že predmetnými problémovými okruhmi záujmu tejto myšlienkového produkcie boli najmä tri témy: občianska spoločnosť, ľudské práva, demokracia a s tým súvisiaci celý rad filozoficky relevantných pojmov.

Druhá časť publikácie, ako sme už uviedli, je venovaná konkrétnejšej analýze ideovej produkcie trojice nezávislých autorov – M. Šimečku, M. Kusého a L. Hanusa. Nepredstavujú tu však akúsi homogénnu vzorku širšej súvekej disidentskej populácie, ale sú vlastne poprednými slovenskými mysliteľmi s filozoficky relevantnou vypovedacou schopnosťou o dobe, v ktorej žili a pôsobili.

Štúdia *Kontinuita myslenia v diskontinuite dejín* – Milan Šimečka (1930 – 1990) vystihuje mravné poslanstvo životného diela M. Šimečku. Vlastná kapitola má dve časti. Prvá časť je klasickou ukážkou biografickej štúdie, ktorá chronologicky zachytáva a mapuje najdôležitejšie prelomové momenty, významné udalosti, ktorými bola vyznačená životná cesta M. Šimečku. Autorka sa stručne zastavuje pri najvýznamnejších prácach M. Šimečku a začleňuje ich do konkrétnej sociálno-historickej atmosféry obdobia, v ktorom vznikli.

Druhá časť tejto kapitoly nazvaná *Staré či nové idey* je v skutočnosti samostatnou štúdiou, ktorá vznikla v roku 1993. Autorka v nej podrobne mapuje publicistickú činnosť M. Šimečku z konca 60. rokov.

Tretia štúdia publikácie nesie názov *Reflexívny dissent – črty k portrétu Miroslava Kusého*. Jej autorka R. Kopsová sa pri klasifikácii dissentu, ktorého protagonistom bol aj M. Kusý, pridrižava koncepcie P. Pitharta. V tomto chápaní sa rozoznáva tzv. protestný a reflexívny dissent. Autorka štúdie akcentuje názor, s ktorým možno súhlasiť, že toto vymedzenie reflexívneho dissentu sa vzťahuje „na filozofiu a politiku života M. Kusého, ktorý na to, aby odhalil, čomu vlastne totalitný režim vďačí za svoj dlhý život, prečo sa v ňom človek ako stádne zviera dá tak dlho umlčať, využíval aj najrozličnejšie žánrové prostriedky“ (s. 56).

Disidentská aktivita alebo inak povedané publikačná činnosť M. Kusého ako „filozofa rebelie“ (označenie použil J. Strinka v recenzii publikácie *Na vlnách Slobodnej Európy*) bola v normalizačnom období skutočne rozsiahla čo do množstva i žánrovej podoby (štúdie, úvahy, eseje a fejtóny a pod.), v ktorej viedol filozoficky fundovaný, kritický, často britký dialóg s vládou a mocou. R. Kopsová trpezlivo mapuje, hodnotí a zaraďuje do širších myšlienkových súvislostí jednotlivé časti Kusého tvorby. Je si pritom vedomá obmedzených možností na relatívne malom priestore realizovať vyčerpávajúcu analýzu rozsiahleho materiálu. Napriek tomu nezostáva na povrchu skúmaného objektu, ale snaží sa čo najviac odkryť ťažiskové myšlienky autora, v čom je možné rozoznať i sociálno – psychologický moment jej analýzy.

Posledná štúdia práce, *Problém kultúrnosti v diele Ladislava Hanusa (1907-1994)* je venovaná občianskej verejnosti pomerne málo známej postave kresťanského pedagóga a filozofa. Cieľom štúdie je podľa jej autora F. Fundárka poukázať na hlavné rysy vo vývoji filozofie kresťanského personalizmu v diele popredného predstaviteľa tohto filozofického smeru na Slovensku, ktorý v svojej práci nadväzuje na súčasné prúdy v oblasti kresťanskej filozofie v Európe. V štúdií sa venuje pozornosť významu životného diela L. Hanusa vo vývine kresťanskej filozofie na Slovensku a paralelne sa sleduje životná cesta L. Hanusa, autora dvoch biografických monografií a viacerých filozoficky relevantných štúdií.

L. Hanus bol autorom viacerých originálnych filozofických a náboženských diel, ktorými sa oprávnenne zaraďuje medzi významných predstaviteľov slovenskej vedy a kultúry. V centre

jeho pozornosti boli najmä otázky kresťanského personalizmu, a preto sa i v štúdií venuje pozornosť jeho hlavným princípom. Podľa názoru F. Fundárka ich možno synopticky zhrnúť do ôsmich nasledovných bodov: „1. kultúra a kultúrnosť, 2. zákon tradície, 3. snaživosť-aktivita, 4. stanovisko, 5. šírka, 6. príslušnosť ku kresťanskému humanizmu, 7. organický pluralizmus, 8. postoj k ekumenizmu a konfesionalizmu“ (s. 83). Ich koncízna charakteristika je tiež predmetom záujmu autora štúdie.

Súčasťou recenzovanej publikácie je aj rozsiahla bibliografická príloha, zahrňujúca zoznamy článkov protagonistov slovenského disentu v sledovanom období, ako aj vybraná bibliografia publikácií slovenských filozoficky orientovaných autorov v samizdatových a exilových periodikách a pod. Mimoriadne zaujímavá a hodnotná je tá časť prílohy, kde sú z Archívu Milana Šimečku uvedené originály samizdatov – manuskripty získané grantovým tímom AŠM. Sú to rukopisy už spomenutých autorov M. Šimečku, M. Kusého, ale aj Mariána Várossa a Svätopluka Štúra.

Publikácia *Život v slove a život slovom* nie je monografiou v pravom slova zmysle, je skôr súborom štúdií venovaných protagonistom slovenského občianskeho a kresťanského disentu v normalizačnom období (i pred ním – L. Hanus). Najmä ostatná štúdia svojou štruktúrou i prístupom k významnému predmetu výskumu pôsobí trochu solitérne v inak pomerne vnútorne koherentnom texte publikácie. Jej prínos pre ďalšiu analýzu dejín sociálno-filozofického myslenia na Slovensku je nesporný. V budúcnosti môže (a dúfame že aj bude) slúžiť ako solídny východiskový materiál pre komplexný výskum našich najnovších dejín. Za jej pozitívum považujeme aj skutočnosť, že publikácia poskytuje významnú výpoveď o reálnej existencii slovenského filozofického disentu v normalizačnom období. Aj keď sa plne stotožňujeme s myšlienkou jednej z autoriek, že totiž zatiaľ sú „dejiny slovenského revoltujúceho disentu príbehom s otvoreným koncom...“ (s. 73).

Karol Kollár

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR